

לא תהיה כזאת בישראל ועל אדם כזה נאמר מיד כל חיה אדרשנו עכ"ל שגם חיה טורפת כדי להשביע רעבונה. ומה שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה שם הלכה ז' הריגת נפש מישראל לרפאת נפש אחרת או להציל אדם מיד אנס דבר שהדעת נוטה לו הוא משום שאין מאבדין נפש מפני נפש עכ"ל אין משם היתר לעשות כן לגוי, כי הוא תרגום של הגמרא מאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו' עכ"ל שמיירי בשפיכות דמים שהיא מעיקר ג' עבירות כמו שכתבתי למעלה בפרש"י אבל אינו ענין להתיר אביזרייהו.

יהודה הריצל הנקין

באביזרייהו שהם מדרבנן לע"ד ספקם להקל, ובוה יתורצו כמה דברים בפוסקים ועוד נפקא מינא לגבי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

תברא לדינא דבר זה לא נתבאר בפוסקים אבל הדין נוטה שרציחת גוי היא ביהרג ואל יעבור משום אביזרייהו דשפיכות דמים. ולמה התאמצתי בזה, מפני שכתבתם עוד שאם צריך להרוג גוי לצורך רפואה יהיה מותר עכ"ל ולפי דבריכם יהיה מותר להרוג גוי לקחת מאבריו להשתלה או לאכול את בשרו כדי להינצל מרעב ולדעת הרמב"ם שאסור להחמיר על עצמו יהיה חייב לעשות כן, הס מלהזכיר

סימן מד

רודף ונרדף בבני נח ויהודי הרודף גוי

בנזיקין וגם שם פטור באונס גמור כמו שכתבו המגיד משנה וכסף משנה בהלכות חובל ומזיק פרק ו' הלכה א', ועיין במסכת מכות דף ט' עמוד א' מחלוקת האם אומר מותר ברציחה הוי אנוס או קרוב למזיד ואילו באונס גמור שאין בו צד פשיעה בודאי פטור עיין במאירי, אף ששם מיירי בגוי שרצח גוי. וכאן אם הרגו את הורגם כדי להציל את חייהם אין לך אונס גדול מזה.

ומה שכתב בפרשת זרכים דרך האתרים דרוש ב' בד"ה ודע דמשמע לי והובא במשנה למלך בהלכות מלכים שם שגם אם נאנס אסור לגוי להציל עצמו על ידי הריגת חברו כיון דאיכא סברה דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי, שם מיירי בנאנס על ידי שני להרוג את השלישי וכלשון הרמב"ם שאנס אנס עכ"ל וכמו שהביא המשנה למלך מהרא"ם בפרשת וישלח בד"ה ויצר לו לגבי עשו שכפה ד' מאות איש להילחם ביעקב דמאי חזו להציל עצמם בחיי אחרים, מה שאין כן להרוג את הורגו ליכא לסברת מאי חזית ואדרבה אם בא להרגך השכם להרוג ומאי שנא גוי מיהודי. והסברה היא שאין אדם מעמיד עצמו על גופו קל וחומר מממונו כמו שכתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קמ"ב, ועל ממונו הוא כעין אונס כמו

ב"ה, כ"ה תמוז תשנ"ד

לרב של מקום אחר

אודות היהודי שהרג ערבים במערת המכפלה ונהרג, שנטען בכתבי-עת אחד שהוא קדוש ככל מי שנהרג על ידי גויים עכ"ל ואינו נכון ולדוגמה יהודי שנהרג בגלל שגזל או גנב לא נמצא בשום מקום שנקרא קדוש, ואף על פי שלא כדן תורה קא מקטלי ולכן הויא ליה כפרה כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף מ"ז עמוד ב' אבל כפרה לחוד וקדושה לחוד. וראיתי שכבודו נשמר מזה והתנה שיהיה נהרג בגלל שהוא יהודי וכחללי השואה שכולם מוחזקים כקדושים אף על פי שחלקם פרקו עול בחייהם.

מכל מקום לע"ד דברי כבודו לא יצדקו בהרוג הזה, לא מבני אם הערבים הרגוהו כדי להינצל ממנו שמותר להם שהרי גוי שהרג יהודי בשוגג נהרג כמו שכתב הרמב"ם בהלכות רוצח פרק ה' הלכה ד' אבל לא נמצא בשום מקום שאם נאנס להרוג נהרג, ובהלכות מלכים פרק י' הלכה ב' כתב בהדיא בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצוותיו מותר לו לעבור עכ"ל. ומה שאמרו במסכת סנהדרין דף ע"ב עמוד א' אדם מועד לעולם וכו' בין באונס בין ברצון עכ"ל היינו

בין נרדף לאדם אחר ואכ"מ, הלא כאן לא הרגו אותו בגלל שהוא יהודי כי אטו אם גוי בעלמא היה יורה בהם והורג עשרות וכי לא היו הורגים גם אותו ולכן איני יודע מנין לכבודו להחזיקו כקדוש גם לפי סברתו.

ובדין רודף ונרדף אצל בני נח, הנה התוספות במסכת עבודה זרה דף י' עמוד ב' בד"ה חד קטיל

אבכא כתבו בענין אנטונינוס שהיה הורג עבדיו שליווהו כשבא אצל רבי, וז"ל וא"ת והלא שפיכות דמים הוא משבע מצוות ואפילו לישראל אסור זהא תניא עובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא היו מעלין ולא מורדין וז"ל שהיה ירא פן יודיעו הדבר אצל השרים והיו גורמים להורגו ואמרינן אם בא להרגך השכם להורגו עכ"ל וכן הוא בשנויים בתוספות שאנץ ותוספות רבנו אלחנן והובא בחדושי נמוקי יוסף למסכת עבודה זרה שם, הרי שאם בא להרגך השכם להרגו שייך גם בבני נח וכמו שכתבתי. וצריך לאמר שלא היה חשש בלבד אלא היו רגליים לדבר שיודיעו, כי אולי היו קונים חרותם בכך או שהיו מוחזקים בלשון הרע ואי אפשר היה להשביעם שלא יספרו כי לית הימנותא בעבדי כמו שאמרו במסכת בבא מציעא דף פ"ו עמוד ב'.

והנה ממה שכתבו התוספות שאפילו לישראל אסור עכ"ל אין להוכיח שהאיסור לישראל להרוג

גוי הוא מדאורייתא שהרי אם אינו אלא מדרבנן מאי רבותא, ושידעתם כדעת המכילתא בפרשת משפטים פרשה ד' שחייב בידי שמים וכמו שפרשו אחרונים בדעת הרמב"ם עיין בבית המפתח בהלכות רוצח פרק ד' הלכה י"א. זה אינו ראיה, אלא כוונת התוספות היא שקודם שנתגייר אנטונינוס היה אסור לו להרוג עבדיו משום ז' מצוות בני נח ואחרי שנתגייר וכדעה אחת בירושלמי מסכת מגילה פרק א' הלכה י"א כשהמשיך לבקר אצל רבי היה אסור לו להורגם מדברי הברייתא בדף כ"ו עמוד ב' שעובדי כוכבים לא מעלין ולא מורדין. ובהכרח לפרש כן בתוספות רבנו אלחנן ונמוקי יוסף שלא הזכירו ז' מצוות בני נח כלל אלא רק לא מעלין ולא מורדין, שקאי אחרי שנתגייר, ולא הוצרכו לכתוב שגם קודם שנתגייר היה אסור להורגם משום ז' מצוות מפני שזה פשיטא. וניחא גם התרוץ השני בתוספות ועי"ל שהיה מברר את המינים והמסורות וכו' עכ"ל ואם קודם שנתגייר מה ענין מינים ומסורות היה לו לברור גנבים וגולנים

שכתב בככור שור בפרשת הבא במחתרת וכל שכן על גופו ועל חייו בודאי הוא אונס גמור, והתורה לא תחייב מה שאי אפשר לאדם לקיים שיניח לאחר להרוג אותו שלא כדין ולא יתגונן נגדו וזה האחרון למדתי מספר משנת אברהם (תש"ד) לגרא"א פרייס ז"ל מטורונטו חלק ב' דף ק"ג בהשמטות לדף ל"ב.

וקשה על זה ממסכת סנהדרין שם שפרש"י שאמרה לך תורה אין לו דמים ומלמדתך אם בא

להרגך השכם להרגו עכ"ל וכן פרש"י בחומש כאן למדתך תורה אם בא להרגך השכם להרגו וזה להרגך בא וכו' עכ"ל ואלמא אם בא להרגך וכו' נלמד מן הכתוב ולא מסברה והכתוב מיירי בישראל ולא בבני נח. אבל יש לדחות דהכי קאמר, מלמדך הכתוב שגם בבא במחתרת אמרינן אם בא להרגך השכם להרגו שאף על פי שאינו בא במטרה לרצוח כי אם לגנוב מכל מקום גם זה להרגך בא וכו' אבל לעולם אם בא לרצוח ממש לא צריך קרא. ובמאירי שם ובחזקוני בפרשת פנחס הכיאו מן התנחומא שאם בא להרגך וכו' נלמד מצרור את המדינים וגו' כי צריים הם לכם עכ"ל וקשה וכי לא ידענו כן עד אז והלא פרשה זו נאמרה הרבה אחרי הבא במחתרת, אלא הוא גילוי מילתא בעלמא שכן היא הסברה וממילא גם בבני נח יש לאמר כן, והחידוש במדינים הוא שנקראו רודפים אף על פי שלא צררו לישראל באותה שעה כי מכל מקום כבר צררו בענין כובי בת צור ודעתם להצר גם לעתיד ולכן שייך בהם אם בא להרגך השכם להרגו. ובדין למעוטי עכו"ם דלא ליתו עלייהו כתבתי בבני בנים חלק א' סימן מ"ג אות ז' עיי"ש.

ואיך שתהיה כוונת רש"י הלכה היא שגוי הורג את הרודף אותו כמו שנביא בסמוך וצריך סברה או מקור למעט מזה רודף שהוא יהודי. וכיון שמותר לגוי להרוג יהודי הרודפו שלא כדין, אם כן כשהרגו את היהודי במערת המכפלה כדי להציל עצמם נמצא שכדין קא מיקטלי ואפילו כפרה לא הויא ליה. ברם גם אם אסור לגוי להרוג יהודי בשום מקרה אפילו אם הוא רודפו מה שאינו נראה לע"ד, או שבמערה יכלו להציל עצמם מבלי להרגו שאז גם אילו הרודף היה גוי נהרגים עליו כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ט' הלכה ד' ולפי דעת רש"י במסכת סנהדרין דף ע"ד עמוד א' שאין הבדל בזה

שכתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קמ"א עיי"ש, ולע"ד גם החולקים לא חלקו אלא לגבי ממון עיין בש"ך חושן משפט סימן שפ"ח סעיף קטן ס"ז מה שאין כן להציל את הנרדף ונפקא מינה להיום בגויים השולחים אחרים להרוג וד"ל.

וראיה שמי שמצוה לאחרים להרוג נקרא רודף ממסכת ברכות דף ס"ב עמוד ב' ששאל נקרא רודף וכן הוא בשמואל"א פרק כ"ד, אף על פי שמן הסתם לא היה מסתכן להרוג את דוד בעצמו אלא מצוה לחיליו, והגמרא שלא כילקוט שמעוני חלק ב' רמז קל"ד ששאל היה לו דין הבא במחתרת כיון שהיו ביחד במערה עיי"ש. ולכן לא היה דוד יכול להציל את עצמו באחד מאבריו של שאול על ידי שיקטע ידו וכו' כי סוף סוף שאול ימשיך לצוות להרוג את דוד ולכן היה בן הריגה, ואינו ראה שבעלמא הנרדף אינו חייב להציל באחד מאבריו של רודף ושלא כמשנת אברהם על הסמ"ג לא תעשה קס"ד. ואף על פי שדוד לא היה בסכנה במערה, התורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו עכ"ל הגמרא ומשמע שאם יודע שחברו עומד להרוג אותו בצהרים השכם להרגו בבוקר אף על פי שבבוקר עדיין אינו בסכנה. ואין סתירה לזה משו"ת הריב"ש שם בשם הרא"ה שכתב שהנרדף עצמו אינו צריך להתרות ברודף כיון שהוא בהול להציל את עצמו, ואם יכול להקדים להרוג את הרודף שלא בשעת סכנה למה הוא בהול, שיש לאמר שמכל מקום הוא נבהל מלהתגלות לרודף ולהזהירו שמא הרודף יהרגו מיד ולא יחכה.

ודבר זה שמוותר להשכים להרוג את הרודף אינו אלא בנרדף עצמו מה שאין כן אדם אחר אסור לו להרוג את הרודף כי אם בשעת סכנה לנרדף וכן כתב במשנת אברהם על הסמ"ג שם, שהרי דין רודף גלמוד מן החזיקה במבשיו וגו' לא תחוס עינך עכ"ל כדעת הספרי או מן צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה עכ"ל כדעת הגמרא במסכת סנהדרין דף ע"ג עמוד א' או משפך דם האדם וגו' עכ"ל לגבי בני נח כמו שנביא להלן וכולם מיירי בשעת סכנה. ורק לע"ד ההתראה יכולה להיות הרבה לפני שעת הסכנה ושלא כהתראה למיתת בית דין שצריכה להיות תוך כדי דיבור, אלא כל שנודע שאדם מתכוון להרוג

שחייבים מיתה מזו מצוות בני נח, אלא מיירי לאחר שנתגייר שאז היה מותר לו להרוג את המינים והמסורות בעצמו בלי משפט כדברי הברייתא שמינים ומסורות פי' המוחזקים בכך מורידין ולא מעלין, מה שאין כן לדון שאר בני נח בעי בית דין כמו שכתבו התוספות בדף ס"ד עמוד ב' בד"ה איזהו גר תושב. ודעת התוספות היא כדעת ר"י הזקן הובא בספר תמים דעים סימן ר"ג שהורגים את המינים והמסורות בידיים וכן דעת רבנו אלחנן כדעת ר"י אביו ופליגי על רבנו חננאל והרא"ש והריב"ש שלדעתם אסור להרגם בידיים ומותר רק להורידם לבור וכתבתי מזה במקום אחר [להלן מאמר ד']. והנה מפרש"י במסכת יבמות דף מ"ז עמוד ב' בד"ה מודיעין אותו עוון לקט משמע שבדיני בני נח הנגול הורג את הגולן לבדו ואינו צריך בית דין, וכתבתי שאפשר שאינו חולק על התוספות שהם לא כתבו אלא שבדיני ישראל צריכים בית דין לדון את בני נח אבל לא שבדיני בני נח צריכים בית דין, ומהתוספות כאן קצת ראה לחלק כן שמשמע שרק אחרי שנתגייר הוצרך אנטונינוס לברור מינים ומסורות כדי להורגם בינו לבין עצמו מה שאין כן קודם שנתגייר לא הוצרך דוקא לאלה.

ועוד נלמד מדברי התוספות שבן נח נהרג אם רודף בן נח אחר על ידי גרמא שכן העבדים היו רק גורמים להרוג את אנטונינוס וכדין מוסר בישראל, וכן נראה בדעת הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ט' הלכה ד' עיין בערוך השלחן העתיד בהלכות מלכים פרק ע"ח ובספר משפט המלוכה על הרמב"ם שם. והגם שהתוספות מיירי ברודף ואילו הרמב"ם מיירי בגוי שכבר רצח, גם התוספות יודו לרמב"ם שגוי שרצח על ידי גרמא נהרג כי אם הוא פטור מהיכי תיתי להרוג אותו כשרודף על ידי גרמא, שאף על פי שישראל שרצח על ידי גרמא אינו נהרג בבית דין עדיין עוון שפיכות דמים בידו וחייב בידי שמים כמו שכתב הרמב"ם בהלכות רצח פרק ב' הלכה ב' ולכן כנגדו בבן נח נהרג, וישראל עצמו הרודף ישראל על ידי גרמא מצילין את הנרדף בנפשו כמו שכתב בשו"ת הריב"ש סימן רל"ט. וכן הרמב"ם יודה לתוספות שבן נח הרודף בן נח אחר על ידי גרמא נדון כרודף, ובכל הדינים האלה לאו דוקא רודף או מוסר אלא כל שכן מי שמצוה לאחרים להרוג אם בודאי יעשו כדבריו דינו כרודף דברי היוזקא כמו

את חברו מתרים בו אל תרדוף ואם אחר כך רדף התיר עצמו למיתה.

ועוד נראה שמה שמותר לנרדף להשכים להרוג את הרודף אינו אלא רשות מה שאין כן בשעת סכנה מצוה על כל ישראל להרגו וגם הנרדף בכלל. ומתורצת קושית האחרונים למה לא הרג דוד את שאול במערה הלא מצוה להרוג את הרודף עיין בהגהות ריעב"ץ ובעינים למשפט במסכת ברכות שם ועיין בספר חסידים סימן מ"ה, אלא כיון שלא היה בסכנה באותה שעה לא היה חייב להרגו. והוה שאמרו במסכת ברכות שם אמר לו דוד לשאול מן התורה בן הריגה אתה שהרי רודף אתה והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך וכו' עכ"ל דהכי קאמר, מן התורה בן הריגה אתה וכו' ומיהו לא היית חייב מיתה באותה שעה כי לא הייתי בסכנה ואילו משום הבא להרגך השכם להרגו אין זה אלא רשות ולכן משום צניעות שראיתי בך חסתי עליך.

איברא יש לגמגם בחילוק בין נרדף לאדם אחר, כי בסמ"ג מצות עשה ע"ז ולא תעשה קס"ד כתב שענין רודף הוא שכל החושב להכות את חברו מכה הממיתה אותו מצילין אותו וכו' עכ"ל ומשמע כל שמתכנן ורוצה להרוג את חברו אף על פי שעדיין אינו רץ אחריו. ולפי זה כל אדם יכול להשכים ולהרוג את הרודף קודם שעת סכנה לנרדף וכגון שאמר ברכים שמתכוון להרוג את חברו מחר, ומקורו פשוט ממסכת בבא קמא דף קי"ז עמוד א' ההוא גברא דהוי בעי אחויו אתיבנא דחבריה אתא לקמי דרב א"ל לא תחוי ולא תחוי אמר ליה מחוינא ומחוינא, יתיב רב כהנא קמיה דרב שמטיה לקועיה מיניה עכ"ל שאף ששם מיירי במוסר גם מוסר נקרא רודף כמו שאמרו במסכת ברכות דף נ"ח עמוד א'. ויש להביא ראיה שרודף אין פרושו דוקא כשרץ אחרי הנרדף ממסכת סנהדרין דף ל"ז עמוד ב' בענין אין עדות מאומד, שאמרו ראיתם שרץ אחר חברו להרגו וכו' עכ"ל וכן אמר שם רבי שמעון בן שטח ראיתי אחד שרץ אחר חברו להרגו עכ"ל ואילו בדף ע"ב עמוד ב' ודף ע"ג עמוד א' וכן בכל מקום הלשון הוא רודף אחר חברו להרגו עכ"ל ואלמא ריצה לחוד ורדיפה לחוד.

ומיהו כמכילתא על הכתוב ונקי וצדיק אל תהרג הנוסח הוא ראוהו רודף אחר חברו וכו' עכ"ל

וכן העתיק הרמב"ם בספר המצות לא תעשה ר"צ והלכות סנהדרין פרק כ' הלכה א' ולפי זה שפיר רדיפה פרושה ריצה. וכן מבואר בספר המצות לא תעשה רצ"ג שרדיפה היא הנסיון לעשות מעשה ולא הכוונה לעשות, וז"ל מה שהזכרנו במצוה שלפני זאת מהציל החוטא שלא יהרגוהו העדים עד שידונו אותו בית דין, אמנם הוא כשעבר ועשה המעשה שיתחייב בה מיתה והשלים אותו אמנם בעת השתדלותו ובקשו לעשות אז יקרא רודף עכ"ל וכתב עוד שם זה שאמרנו שיהרג הרודף אינו בכל מי שישתדל לעשות עבירה וכו' עכ"ל. ואילו בהלכות חובל ומויק פרק ח' הלכה י' האריך במוסר שמותר להורגו קודם שימסור אלא כשאמר הריני מוסר פלוני וכו' התיר עצמו למיתה וכו' עכ"ל ויש לדייק שלא כתב בקיצור שמותר להרגו כשאמר הריני מוסר, אלא בא להדגיש החידוש במוסר שמותר להרגו קודם שימסור ולא כתב כן אצל רודף.

והנה מלשון הרמב"ם שם משמע שיש שני דינים במוסר, א' שכיון שאמר הריני מוסר מותר להרגו וכו' שאם התרו בו והעזו פנים ואמר לא כי אלא אמסרנו אזי מצוה להרגו ולא רק רשות עי"ש. ונראה מקורו ממסכת גיטין דף נ"ו עמוד א' סברו למקטליה לבר קמצא דלא ליזיל ולימא עכ"ל ומוכח דהוי רשות להרגו ולא חובה ועל כרחק מפני שלא התרו בו, ואילו הדין שאם התרו בו והעזו פניו מצוה להרגו נלמד ממסכת בבא קמא שם שהמוסר אמר פעמיים מחוינא ומחוינא עכ"ל וזוהי העזת פנים, ותיב רב כהנא קמיה דרב שמטיה לקועיה מיניה עכ"ל ואלולא היתה מצוה לא היה עושה מעשה בפני רבו ועיין במסכת סנהדרין דף פ"ב עמוד א' לגבי הנוסח ארמית.

ומה שכתב הרמב"ם בהלכה י"א עשה המוסר מה שזמם ומסר יראה לי שאסור להרגו עכ"ל מבואר גם כן במעשה של בר קמצא שלא סברו להרגו מפני שכבר אמר לקיסר מרדו בך יהודאי אלא רק מפני שזמם למסור שנית שלא הקריבו הקרבן, וכן במסכת ברכות דף נ"ח עמוד א' ר' שילא נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית אזל אכל ביה קורצי בי מלכא וכו' חזייה דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי אמר האי רודף הוא וכו' מחיה בקולפא וקטליה עכ"ל הרי שלא הרג אותו מפני שכבר מסר אלא רק מפני

בגמרא שאמרו הבא להרגך וכו' כולם מיירי בנרדפים עצמם, ולכן בבא במחותרת הוצרכו לדרשה מיוחדת והוכה בכל אדם עכ"ל וכן לשאר דרשות כדי להתיר לאדם שאינו הנרדף להרוג את הרודף ודרשות אלה נאמרו רק בישראל. ברם מסתימת הרמב"ם שכתב רודף אצל בני נח ולא פרש שדוקא הנרדף מותר להרוג את הרודף משמע שכל אדם הורג את הרודף גם בכני נח, וצריך מקור לזה.

האחרונים ציינו למסכת סנהדרין דף ג"ז עמוד ב', כיוצא בו בשפיכות דמים לא תניא, אמר אביי אי משכחת דתניא רבי יונתן בן שאול היא דתניא רבי יונתן בן שאול אומר רודף אחר חברו להורגו ויכול להציל באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו עכ"ל והגמרא שם מיירי בבני נח, אך קשה הלא רבי יונתן בן שאול מיירי בישראל כמו שמוכח בדף ע"ד עמוד א' שהראו מקורו מוכי יצו אנשים וגו' עכ"ל ואינו אלא בישראל וכן משמע לשונו הרודף אחר חברו עכ"ל ומנין לאביי שקאי אף בבני נח. ולע"ד אין הכי נמי ואין כוונת אביי שרבי יונתן ב"ש עצמו מיירי בבני נח אלא הכי קאמר, שאם נמצא בבני נח כיוצא בו יהיה הדבר כשיטת רבי יונתן ב"ש ברודף ישראל, שזהו שאמר אי משכחת לן דתניא רבי יונתן בן שאול היא דתניא וכו' עכ"ל ולא אמר בקיצור דמשכחת לן דתניא רבי יונתן בן שאול וכו'. ולפי זה אביי הוא שאמר שדינו של רבי יונתן ב"ש אף שדיבר בישראל שייך גם בבני נח ושפיר פסק הרמב"ם כאביי, ואולי סברה היא שאם בישראל חייב אף על פי שתחת שהוחמרו והוקלו בחיובי רציחה כמו שאמרו במכילתא, כל שכן בבן נח. ועוד שהוצרך רבי יונתן ב"ש לדרוש מן הכתוב מפני שבישראל חייבים להציל את הנרדף ולכן סלקא דעתן שגם אם היה יכול להציל מבלי להרוג והרג יהיה פטור כיון שעסק במצוה קמ"ל, מה שאין כן בבני נח שהצלת הנרדף אינה אלא רשות פשיטא שחייב על הריגת רודף שלא כדין, ועוד שאם ניתן להציל באחד מאבריו ליכא לסברה אם בא להרגך השכם להרגו.

ומכל זה לא נלמד אלא שמי שיכול להציל באחד מאבריו והרג חייב בין בישראל בין בבן נח, אך עדיין לא נמצא מקור לעיקר דין רודף בבן נח. וצריך לאמר שמקורו בכרייתא בדף ע"ב עמוד ב' ו

שהלך למסור שוב. ולפי זה מה שכתב הרמב"ם בלשון יראה לי והלא הוא מבואר בגמרא, קאי על מה שכתב שאם התרו בו והעזי פניו ואמר לא כי אלא אמסרנו שאז מצוה להרגו, שאפילו הכי אם כבר מסר אין להרגו ואינו דומה למי שהוחזק למסור שתמיד מצוה להרגו כמו שהמשיך שם.

ומה שקשה מאי שנא מוסר מרודף, הנה במוסר אי אפשר לחכות עד שעת המסירה אטו בשעה שמדבר עם השר ירגוהו ואין דנים אפשר מאי אפשר. ובעיקר השאלה יש לאמר כיון שבקל מוסרים על ידי דיבור בלבד לכן חיישינן שמא ימסור גם אחרים ובפרט ימסור את אלה שהתרו בו שלא למסור, או שהגויים יעלילו גם על אחרים להשביע רעבונם ונמצאו כולם בכלל הסכנה בגללו והבא להרגך השכם להרגו אפילו קודם הסכנה. ולע"ד במוסר שהוא על ידי דיבור מחזיקים מדיבור לדיבור ולכן כל שאמר לעשות הוי כאילו בודאי יעשה אם העזי פניו או שיש רגליים לדבר ועיין בשו"ת הרשב"א חלק א' סימן קפ"א, מה שאין כן ברודף שהוא על ידי מעשה אין מחזיקים מדיבור למעשה. וזו כוונת שו"ת הרא"ש כלל י"ז סימן א' ונימוקי מהר"ם מירזבור"ק בד"ה דין מסור שקראו לההיא במסכת בבא קמא שעת מעשה אף על פי ששם רק אמר שימסור, כי כיון שמסירה היא כולה על ידי דיבור הוי הדיבור כמעשה וכיון שאמר שימסור הוי תחילת מסירה ודומה לרץ אחר חברו. ואילו ברודף אסור לאדם אחר להרגו אלא בשעת סכנה לנרדף מה שאין כן לפני הרדיפה עביד איניש דגזים ולא עביר, ורק אם הוחזק לרודף ג' פעמים דינו כמי שהוחזק למסור. ורק הנרדף עצמו נראה שמותר להשכים להרוג את הרודף קודם הסכנה ויש לסמוך על זה ברודף שהוא גוי, אבל ברודף שהוא ישראל לא מפני שמדמינן נעשה מעשה.

ולענייננו מוכח בתוספות לענין אנטונינוס ששייך דין רודף בבני נח, וכן הוא ברמב"ם בהלכות מלכים פרק ט' שם שכתב וכן אם הרג רודף שיכול להצילו באחד מאבריו נהרג עליו וכו' עכ"ל ואלמא אם אי אפשר להצילו באחד מאבריו מותר להרגו. אלא שיש חילוק, כי התוספות נקטו אם בא להרגך השכם להרגו ואינו נשמע ממנו אלא שהנרדף עצמו הורג את הרודף אבל לא שכן נח אחר רשאי להרוג את הרודף וכמו שחילק הרא"ם, והעזי שבכל מקום

לענין הריגת עוברין והיאך דרשו אותו גם לענין רודף, ולע"ד כיון שאפשר לקרוא את הפסוק שפך דם האדם באדם, דמו ישפך דהיינו עוברין או לקרוא שפך דם האדם, באדם דמו ישפך דהיינו להריגת רודף ולמיתת בית דין אם כן שפיר דורשים לשניהם ועוד שהשני הוא קרוב לפשט לפי טעמי המקרא. וסיים בערוך לנר שהכתוב אינו אלא אסמכתא וכוונתו שלענין רודף בישראל אינו אלא אסמכתא ועיין בשדי חמד כללים מערכת הגימ'ל (השני) סימן ו' סוף אות י"ג.

כל זה בבן נח הרודף בן נח שיכול בן נח אחר להצילו בנפשו של רודף וכן פשט הכתוב שמשא הרג את המצרי מדין רודף כמו שאמרו בשמות רבה פרשה ב' שהמצרי היה מכה אותו ומבקש להרגו עכ"ל ושלא כחדושי הר"ן במסכת סנהדרין דף נ"ט עמוד א' בד"ה כותי עיי"ש, וקודם מתן תורה היה דין כולם כבני נח. אמנם מהו הדין בישראל הרודף בן נח, בנרדף עצמו כבר כתבתי לע"ד שיכול להציל את עצמו. וראיה לזה ממסכת סנהדרין דף פ"ב עמוד א' נהפך זמרי והרגו לפנחס אין נהרג עליו שהרי רודף הוא עכ"ל ושם הותר לפנחס להרוג את זמרי אך כיון שאינו מצוה להרגו כי הנמלך בבית דין אין מורין לו כן לכן אם הרג זמרי את פנחס פטור כמו שבאר במשנה למלך בהלכות רוצח פרק א' הלכה ט"ו, וכל שכן כאן שאסור להרוג את הגוי וחייב עליו בידי שמים כמו שאמרו במכילתא ומשנת ר' אליעזר לכן אם הגוי הרג את רודפו פטור.

ומהו לישראל להציל בן נח מישראל אחר הרודף אחריו, כתב בספר חסידים הוצאת מוסד הרב קוק סימן תתרי"ח ובדפוס ברלין לפי כתב יד פארמא סימן תתתתרי"ט, ראובן הרוצה להרוג את הנכרי והנכרי אינו רוצה להרוג את ראובן יתחבר שמעון עם הנכרי עכ"ל, ולפי זה יש לו להכות את ראובן ולהפרישו כמו בחושן משפט סימן תכ"א סעיף י"ג כי סוף סוף הוי לאפרושי מאיסורא בין אם אסור להרוג גוי מן התורה בין אם אסור מזרבנג. ובמנחת חינוך מצוה ת"ר כתב שאסור להרוג יהודי הרודף גוי ולא בכלל רעהו הוא עכ"ל וכוונתו למה שסיים בספר החינוך שם והוא ברמב"ם הלכות רוצח פרק א' הלכה ט"ו שמי שיכול להציל את הנרדף ולא

רודף שהיה רודף אחר חברו להורגו אומר לו ראה שישראל הוא ובן ברית הוא והתורה אמרה שפך דם האדם באדם דמו ישפך, אמרה תורה הצל דמו של זה בדמו של זה עכ"ל ופרש"י כל הרואה אותו ישפוך דמו בשביל אותו אדם שהוא רודף דהיינו באדם בשביל הצלת האדם הנרדף עכ"ל וקרא זה נאמר בבני נח וכן כתב במנחת חינוך מצוה רצ"ו עיי"ש באורך ושלא כשו"ת נודע ביהודה מהדורא תנינא חלק חושן משפט סימן נ"ט שפרשו בישראל. ובמנחת חינוך שם כתב שלולא הכתוב היה אסור אפילו לנרדף גוי להרוג את רודפו שלא כדברינו הנ"ל אך לא הביא דברי התוספות. ומה שאמרו בברייתא ראה שישראל הוא ובן ברית הוא עכ"ל היינו להפרישו כל מה שאפשר אבל לא שהפסוק מיירי בישראל דוקא, וכן כדי שתהיה התראה למיתת בית דין לדעה אחת כמו שפרשו בגמרא. ועוד נראה לפרש השופך דם בהוה שמשמע שעדיין לא שפך והיינו רודף, באדם דמו ישפך כלומר על ידי אדם אחר כדי להציל את הנרדף.

ובערוך לנר הקשה דאי מקרא זה אתיא ינהוג דין רודף גם בבני נח עכ"ל ולא זכר שבאמת כן היא דעת הרמב"ם, אם לא שכוונתו לאמר שמהכתוב נלמד שבני נח יהיו חייבים להרוג את הרודף ולא רק רשות וזה לא שמענו. ועוד הקשה שבדף ע"ג עמוד א' למדו דין רודף מנערה המאורסה ובספרי כי תצא למדוהו מן וקצתה את כפה ולא למדו משפך דם האדם ועיין בספר מרומי שדה בדף ע"ג מה שתרג', ברם קושיתו היא לפי ההנחה שדין רודף לישראל נאמר ולא לבני נח אבל כבר תרג' במנחת חינוך שם שלבני נח נאמר ונשנה בסני. ועוד נראה, כי הנה מבאדם דמו ישפך נלמד גם הריגת רוצח בדין וגם הריגת רודף בידי כל אדם ונמצא ששניהן הוה בגדר דין אחד אצל בני נח, אלא שבישראל נתבטלה גדר זו על ידי לא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולכן הוצרכו ללימוד מחדש להרוג רודף ודוק. ואף על פי כן נקטו פסוק זה בברייתא להזהיר לישראל כי הוא הפשוט ביותר וכן כתב בחזון איש במסכת בכא קמא סימן י' אות ט"ז בד"ה ואמנם ושלא כמו שהקשה במסכת סנהדרין סימן י"ט אות ו', וגם כדי שתהיה לו התראה למיתת בית דין אם ירצח. ועוד הקשה בערוך לנר שכבר דרשו הפסוק בדף נ"ו עמוד ב'

הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך וכן על לא תחוס עינך וביטל עשה של וקצתה את כפה, כי כל המצוות האלה נאמרו בישראל בלבד וכיון שאין מצוה לישראל להציל בן נח בנפשו של רודף ישראל ממילא ההורג עובר על לא תרצח. והגם שיש לעיין שמא ז' מצוות בני נח שייכות גם בישראל ועיין בקובץ הלכה ורפואה כרך ד' עמ' רצ"ג-רצ"ד והושמט שם ציון 32 לספר בית היוצר חלק א' מערכות א-ב אות ז', וכיון שנלמד משפך דם האדם שעל הגוי להציל

נרדף גוי הוא הדין לישראל, מכל מקום למעשה יש לחייל לפצוע יהודי הרוצח גוים ולא להורגו אם ברור שלא יירה בחייל. ורק אם אסרה מלכות ישראל לרצוח גויים והרוצח מורד במלכות כהלכות מלכים פרק ג' הלכה ח' אזי יכולה המלכות לצוות לחיילים להרגו, ומלכות כוללת גם מי שהסכימו עליו כל ישראל כמו שכתב שם הרדב"ז והוא הדין רובו והדברים עתיקים.

יהודה הרצל הנקין

סימן מה

כניסה לספק סכנה ועזרת ישראל מיד צר

בי"ה, כ"ג ניסן תשנ"ז
לכותב אחד

ע"ז ופ"ה וספר שמירת שבת כהלכתה חלק ב' פרק ס"ז הערה קי"א ופרק ס"ח הערה קכ"ד ומשמרת חיים (רגנשברג) סימן ג' ועוד.

במכתבך הבאת מה שכתבו אחרונים שאין אדם חייב להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל חברו מודאי סכנה, והקשית ממסכת ערובין דף מ"ה עמוד א' בברייתא שגויים שצרו על עיר הסמוכה לספר מחליין עליהם את השבת אפילו אם באו על עסקי תבן וקש וכתב הרמב"ם בהלכות שבת פרק ב' הלכה כ"ג שמצוה על כל ישראל לבוא להציל אחיהם שבמצור, והלא המצילים מכניסים עצמם לספק סכנה ולמה חייבים להציל, ולזה תרצת ששם מיירי מדין כיבוש ארץ ישראל וכבר כתב כן בספר ארץ חמדה שער א' פרק א' סימן י"א. ואינו נראה לע"ד וכל כעין זה היה לרמב"ם לפרש, ועיי"ש בהלכה כ"ד שכתב וכן ספינה המטרפת בים וכו' עכ"ל ואינו משום כיבוש הארץ וכן במשנה במסכת פסחים דף מ"ט עמוד א' שנו להציל מן הגויים ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת עכ"ל כולם בחדא מחתא.

ואקדים בעניני כניסה לספק סכנה. התורה צוותה בדברים פרק ד' רק השמר לך ושמר נפשך מאד עכ"ל וכן ונשמרתם מאד ונפשתיכם עכ"ל ומכאן למדו במסכת ברכות דף ל"ב עמוד ב' שחייב אדם להישמר מסכנה, ברם אין הלימוד פשוט כי הפסוקים עוסקים בזהירות בעבודת ה' ושמירת המצוות ולא

קבלתי מכתבך בערב החג. אלמלא חול המועד לא היה לי פנאי לענות כי אני טרוד בהגהת ספרי, אבל כיון שאסור לתקן הגהות מבית הדפוס במועד ואילו לכתוב על מסך המחשב ולהכניס לזכרון בלי הדפסה הוא מחלוקת פוסקי זמננו לכן לצורך מצוה לעסוק בדברי תורה סמכתי על המקילים והעליתי רוב הדברים על המחשב במועד והדפסתי אותם לאחר החג. וגם כי היה בזה משום דבר האבד שלא אשכח את הדברים, ושמא לא תהיה לי הזדמנות לחזור אליהם בזמן אחר וכמו כמה מכתבים שקבלתי בזמן האחרון ולא היה פנאי להשיב וכיון דאידחו אידחו. ועוד שהוא תענוג שלי לכתוב כירורי הלכה ודומה לצורך המועד, וגם יש מתירים עיקר כתיבת חדושי תורה במועד לכן בודאי מותר באופן זה. וגם פשט המנהג להקל להקליט ברשם קול במועד ואם כן הוא הדין להזין נתונים בדיסק"ט, ודעת הגרשו"א ז"ל לאסור משום בונה נראה שנמשכת מדעת החזון איש בהלכות שבת סימן ג' סעיף ט' שיש איסור בונה במפעיל כלי חשמלי ואילו אתרים מפקקים שאין בזה תקין כלי אלא שימוש בכלי וגם דעת הגמ"ז זצלה"ה לא היתה נוחה משיטת החזו"א בזה ואם כן הוא הדין בהזנת דיסק"ט. ועיין בענינים אלה בשו"ת יביע אומר חלק ד' חלק אורח חיים סימן מ"ז אות ד' ומשנה הלכות חלק ג' סימן